

Sygn. akt III CK 9/05

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 lipca 2005 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mirosław Bączyk (przewodniczący)

SSN Gerard Bieniek (sprawozdawca)

SSN Irena Gromska-Szuster

w sprawie z powództwa Polskich H.(...) S.A. w K. obecnie M. (...) S.A. w K. przeciwko Bankowi (...) S.A. w K. o zapłatę, po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 6 lipca 2005 r., kasacji strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 7 maja 2004 r., sygn. akt I ACa (...),

oddala kasację i zasądza od strony pozwanej na rzecz strony powodowej kwotę 5.400 zł. tytułem kosztów postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 30.12.2003 r. Sąd Okręgowy zasądził od pozwanego Banku na rzecz Polskich H.(...) S.A. kwotę 436.140,82 zł, zaś Sąd Apelacyjny oddalił apelację pozwanego Banku wyrokiem z 7.05.2004 r. W sprawie tej dokonano następujących ustaleń faktycznych.

Strony zawarły w dniu 23.01.2001 r. umowę o wykup wierzytelności na warunkach pełnego faktoringu. Przedmiotem tej umowy były wierzytelności faktoranta z tytułu sprzedaży towarów, realizowanej na podstawie porozumienia z dnia 1.01.1994 r. oraz umowy z dnia 10.07.1996 r. zawartymi pomiędzy faktorantem a odbiorcą Zakładem

Przetwórstwa Hutniczego „S.(...)” S.A. w B. Umowę faktoringu strony procesu zawarły na czas oznaczony od 23.01.2001 do 22.01.2002 r. Faktor zobowiązany był do wykupu od faktoranta wierzytelności, których termin płatności nie był krótszy, niż 14 dni i nie przekraczał 60 dni. Na podstawie § 9 pkt 1 umowy faktorant był zobowiązany do posiadania u faktora rachunku bieżącego i pomocniczego. W § 12 tej umowy strony ustaliły, że w przypadku, gdy odbiorca nie spłaci wierzytelności w terminie, faktor prześięguje należność na konto przeterminowane należności z tytułu skupu wierzytelności, a następnie wystosuje ponaglenie do zapłaty wierzytelności i odsetek za opóźnienie. W razie braku zapłaty w ciągu 7 dni roboczych po terminie wymagalności, faktor będzie uprawniony do windykacji nabytych wierzytelności. Za opóźnienie w zapłacie należności faktor naliczy odsetki ustawowe. Zgodnie z § 13 pkt 1 umowy możliwe było wypowiedzenie umowy w przypadku opóźnienia w zapłacie wierzytelności nabytej od faktoranta.

W sprawie nieuregulowanych w umowie znajdował zastosowanie regulamin wykupu wierzytelności na zasadach faktoringu, obowiązujący w pozwanym Banku, regulamin kredytowania działalności gospodarczej i kodeks cywilny. Ustalono, że w toku realizacji umowy doszło do opóźnienia w zapłacie należności przez „S.(...)” S.A., który powołał się na łączące go z faktorantem porozumienie odnośnie przedłużenia terminów płatności. W rezultacie „S.(...)” S.A. odmówił zapłaty odsetek ustawowych za opóźnienie. Pozwany Bank po wezwaniu faktoranta do zapłaty odsetek pobrał w dniu 27.12.2001 r. z konta strony powodowej bez jej wiedzy i woli kwotę 436.141,82 zł. W ocenie Sądu Okręgowego strony łączyła umowa pełnego faktoringu. Strona powodowa zbyła na rzecz pozwanego Banku wierzytelności bezwarunkowo i bez prawa regresu. Ryzyko niewypłacalności dłużnika spoczywało na faktorze, który był zobowiązany do podjęcia czynności mających na celu ściągnięcie od odbiorcy towaru należności wraz z odsetkami. Pozwany Bank nie podjął żadnych czynności mających na celu uzyskanie odsetek od dłużnika. W tej sytuacji Sąd Okręgowy uznał, że pozwany Bank nie miał tytułu prawnego do pobrania z rachunku strony powodowej odsetek za opóźnienie zapłacie należności przez odbiorcę towaru. Uwzględnił więc powództwo na podstawie art. 405 k.c.

Ocenę tę podzielił Sąd Apelacyjny podnosząc, że pobranie przez pozwany Bank kwoty odsetek ustawowych z rachunku strony powodowej, wbrew jej woli i wiedzy, nie można zaliczyć na poczet należnego świadczenia z tytułu umowy faktoringowej, gdyż obowiązek ściągnięcia odsetek od dłużnika faktoringowego obciążał pozwany Bank.

Zaniechanie tego obowiązku nie może obciążać strony powodowej, a więc należy przyjąć, że pozwany Bank nie wykazał szkody przedstawionej do potrącenia, a więc zarzut naruszenia art.471 i 498 k.c. nie jest uzasadniony.

Wyrok Sądu Apelacyjnego pozwany Bank zaskarżył kasacją zarzucając naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 84, 217, 233 § 1 i 328 § 2 k.p.c., co miało istotny wpływ na wynik sprawy oraz naruszenia przepisów prawa materialnego art. 471, art. 471 w związku z art. 498 i art. 6 k.c., z wnioskiem uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Punktem wyjścia dla oceny zasadności zarzutów zawartych w kasacji musi być treść umowy łączącej strony procesu oraz charakter prawny roszczenia będącego przedmiotem sporu i jego podstawa prawna. Te fakty są w zasadzie między stronami bezsporne. W szczególności nie budzi żadnych wątpliwości fakt, że strony procesu zawarły w dniu 23.01.2001 r. umowę o wykup wierzytelności na zasadach faktoringu pełnego, że umową tą objęto wykup wierzytelności strony powodowej z tytułu sprzedaży towarów realizowanej na rzecz odbiorcy „S.(...)” oraz że przeniesienie wierzytelności nastąpiło w drodze przelewu. Już zatem odwołanie się do przepisów o przelewie oznacza, że znajduje zastosowanie art. 509 § 2 k.c. Zgodnie z tym przepisem oraz z wierzytelnością przechodzą na nabywcę wszelkie związane z nią prawa, w szczególności roszczenia o zaległe odsetki. Mimo to, strony umowy faktoringowej uregulowały szczególnie w § 12 umowy postępowanie faktora (Banku), jeżeli odbiorca nie spłaci wierzytelności w terminie (przebieganie na konto przeterminowane zaległości, ponaglenie odbiorcy do zapłaty wierzytelności i odsetek, windykacja wierzytelności i odsetek). Należy też zauważyć, że w umowie Bank zastrzegł sobie możliwość wypowiedzenia umowy m.in. w razie opóźnienia w zapłacie wierzytelności nabytej od faktoranta. W każdym razie umowa faktoringu nie daje żadnych podstaw prawnych do obciążenia strony powodowej – jako faktoranta należnością z tytułu odsetek, których uiszczenia odmówił odbiorca. Jest to istotne z tego względu, że tak właśnie postąpił pozwany Bank. W sytuacji kiedy odbiorca „S.(...)” S.A. uiszczył z opóźnieniem faktury „zbyte” pozwanemu w okresie od 31.08.2001 r. do 12.09.2001 r. pozwany Bank wezwał w dniach 26.11.2001 r. i 5.12.2001 r. odbiorcę do zapłaty odsetek, a następnie rezygnując z dalszych działań wobec odbiorcy w celu uzyskania odsetek, wezwał pismem z 13.12.2001 r. faktoranta do ich zapłaty. Uczynił tak mimo, że pismem z dnia 5.12.2001 r. faktorant poinformował, że odbiorca nie miał podstaw do powoływania się

wobec Banku na wydłużenie terminów płatności faktur. Odmowa zapłaty odsetek przez faktoranta spowodowała, że pozwany Bank – mając pełnomocnictwo do dysponowania rachunkiem bankowym strony powodowej, wbrew jej woli pobrał w dniu 27.12.2001 r. kwotę 436.141,83 zł, zaliczając ją na poczet odsetek, uiszczenia których odmówił odbiorca.

Strona powodowa uznając, że pozwany Bank uzyskał w ten sposób bezpodstawne wzbogacenie wystąpił o jego zwrot, co sądy obu instancji uwzględniły. Należy zauważyć, że zastosowania w tej sytuacji art.405 k.c. było – co do zasady – w pełni trafne, gdyż zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 11.09.1997 r. III KKN 162/97 (OSNC 1998, nr 2, poz. 31), gdy określone przesunięcie majątkowe nie jest wynikiem świadczenia, powstaje roszczenie o zwrot bezpodstawnego wzbogacenia. Pogląd ten należy podzielić i stwierdzić, że okoliczności faktyczne sprawy uzasadniają zastosowanie tej konstrukcji prawnej.

Pozwany Bank przeciwstawił żądaniu strony powodowej o zwrot bezpodstawnego wzbogacenia swoje roszczenia odszkodowawcze zarzucając, że strona powodowa nienależycie wykonała umowę faktoringu przez co spowodowała szkodę. Uzasadniając te zarzuty podniosła, że powódka wbrew postanowieniom § 9 pkt 4 umowy nie poinformowała Banku o zawartej przez powódkę umowie z odbiorcą „S.(...)” S.A. o możliwości przedłużenia terminów płatności faktur wykupywanych przez Bank na podstawie umowy faktoringu. Nadto zarzuciła stronie powodowej naruszenie § 6 pkt 3 umowy, w którym faktorant oświadczył, że wierzytelności będące przedmiotem umowy faktoringu nie są sporne co do zasady i wysokości, nie podlegają oprotestowaniu lub potrąceniu. Sądy obu instancji nie uwzględniły tego zarzutu, przede wszystkim z tego względu, że pozwany Bank nie wykazał spełnienia przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej, a w szczególności powstania szkody. Zarzuty kasacyjne zarówno dotyczące naruszenia przepisów postępowania, jak i prawa materialnego koncentrują się na tym, że sąd drugiej instancji aprobował stanowisko sądu I instancji, który odmawiając uwzględnienia wniosku o przypozwanie „S.(...)” S.A. oraz nie uwzględniając wniosków dowodowych zgłoszonych przez pozwanego Bank, uniemożliwił mu wykazanie spełnienia przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej, w szczególności powstania szkody, a tym samym nie uwzględnił zarzutu potrącenia wierzytelności z tytułu powstania szkody.

Ustosunkowując się do tych zarzutów należy przede wszystkim podnieść, że zarzut naruszenia prawa materialnego może być rozważany dopiero wówczas, gdy stan

faktyczny sprawy został ustalony w sposób nie budzący wątpliwości. W niniejszej sprawie zarzut naruszenia art. 471, 498 i 6 k.c. jest przedwczesny, wobec treści zarzutów naruszenia przepisów postępowania, których istota sprowadza się do tego, że okoliczności sprawy mające istotne znaczenie dla jej rozstrzygnięcia nie zostały wyjaśnione. Koncentrując się więc na zarzutach natury procesowej należy zgodzić się z wnoszącym kasację, że nastąpiło naruszenie art. 84 k.p.c. przez zaniechanie przypozwanie do procesu „S.(...)” S.A., jak też przepisu art. 217 § 2 k.p.c. przez odmowę przeprowadzenia dowodu z dokumentów zawnioskowanych przez pozwanego Bank (korespondencja między „S.(...)” S.A. i stronami procesu). Powstaje jednak pytanie, czy miało to istotny wpływ na wynik sprawy. Na to pytanie należy udzielić odpowiedzi negatywnej z następujących przyczyn.

Po pierwsze, strona zawiadomiona przez sąd zgodnie z art. 84 § 1 k.p.c. może, a nie musi wstąpić do procesu w charakterze interwenienta ubocznego. Zawiadomienia przez sąd w niniejszej sprawie „S.(...)” S.A. nie oznaczało, iż spółka ta przystąpiłaby do procesu jako interwenient uboczny.

Po drugie, wniosek o przypozwanie „S.(...)” S.A. oraz wnioski dowodowe zgłoszone przez pozwanego Bank w istocie zmierzały do tego, aby sąd w tym procesie rozstrzygnął spór między „S.(...)” – jako odbiorcą a stroną powodową odnośnie tego, czy „S.(...)” był upoważniony do odmowy zapłaty odsetek z tego względu, iż za zgodą strony powodowej nastąpiło przesunięcie terminu płatności faktur. Nie jest to przedmiotem niniejszego sporu. Pozwany Bank twierdził początkowo (por. zarzuty od nakazu zapłaty), że „S.(...)” S.A. i strona powodowa zawarły umowę w sprawie zmiany terminu płatności faktur. Strona powodowa temu od początku zaprzeczała. Jest to zatem okoliczność sporna między tymi stronami, która może być rozstrzygnięta na procesie między nimi. Nie może być tak, aby pozwany Bank mógł skutecznie powołać się na zarzut potrącenia wobec strony powodowej w sytuacji, gdy powstanie wierzytelności przedstawionej do potrącenia zależy od rozstrzygnięcia sporu między stroną powodową a „S.(...)” w kwestii wydłużenia terminu płatności faktur, przy czym spór ten miałby być rozstrzygnięty albo bez udziału „S.(...)” S.A. (gdyby nie zgłosił przystąpienia do sprawy) albo jako okoliczność sporna między stroną powodową a „S.(...)” – jako interwenientem ubocznym. Strona pozwana zmierzała więc w istocie do tego, aby sąd rozpoznając żądanie o zwrot bezpodstawnego wzbogacenia, które co do zasady i wysokości nie budzi wątpliwości, rozstrzygnął kto miał zapłacić pozwanemu Bankowi odsetki, czy

powódka, czy „S.(...)” S.A. Ta okoliczność nie była i nie mogła być przedmiotem niniejszego procesu.

Po trzecie, nawet pobieżna analiza dokumentów przedstawionych przez pozwaną Bank wskazuje, że istnienie podstawy do odroczenia terminu płatności faktur była i jest sporna między stroną powodową a „S.(...)em” S.A. – jako odbiorcą. Nie sposób więc w tych okolicznościach zarzucić, że strona powodowa naruszyła postanowienia umowy faktoringu przez brak zawiadomienia Banku – jako faktora o porozumieniu ze „S.(...)” odnośnie wydłużenia terminu płatności faktur. W tej kwestii między zainteresowanymi jest spór. Nie można też zasadnie twierdzić, że strona powodowa naruszyła § 6 pkt 3 umowy, zapewniając, że należności są bezsporne co do zasady i wysokości. Przecież same należności zostały uiszczone tyle, że z opóźnieniem. Spór dotyczy odsetek, a nie należności głównej. W tych okolicznościach nie można twierdzić, że z dokumentów zaoferowanych przez pozwaną Bank, która nie zostały objęte postępowaniem dowodowym wynika, że powstała szkoda na skutek nienależytego wykonania przez stronę powodową umowy faktoringu i wierzytelność powstała z tego tytułu może być skutecznie potrącona. Samo bowiem powstanie tej wierzytelności, pomijając jej wysokość zależy od rozstrzygnięcia sporu między innymi stronami. Taki spór dotychczas nie został sądownie zainicjowany.

Po czwarte, pozwaną Bank – jako profesjonalista winien postępować tak, jak nakazuje zawarta umowa. Winien dochodzić zapłaty odsetek od odbiorcy, gdyż umowa faktoringu nie tylko zawierała w tym względzie upoważnienie, lecz swoiste zobowiązanie. Jeżeli w tym procesie odbiorca w ramach art. 513 § 1 k.c. powołałby się skutecznie na zarzuty, które miał przeciwko nabywcy w chwili powzięcia wiadomości o przelewie, to wówczas oddalenie powództwa przesądziłoby o tym, że pozwaną Bank poniósł szkodę przez utratę odsetek oraz kto byłby obowiązany do jej naprawienia. Tymczasem pozwaną Bank nie tylko nie podjął tych czynności, lecz bez wiedzy strony powodowej dokonał potrącenia należności z jej konta, a obecnie antycypuje negatywny dla siebie wynik procesu przeciwko odbiorcy o zapłatę odsetek i przedstawia wierzytelność do potrącenia. Czyni to w sytuacji, gdy samo powstanie tej wierzytelności nie zostało wykazane prawomocnym wyrokiem sądownym oddalającym powództwo o odsetki, skierowane do odbiorcy. Takich uproszczeń w realizacji swoich racji nie sposób aprobować.

Z tych względów, na podstawie art. 3 ustawy z dnia 22.12.2004 r. o zmianie ustawy kodeks postępowania cywilnego (...) Dz. U. z 2005 r. Nr 13, poz. 8 w związku z art. 393¹² k.p.c., orzeczono jak w sentencji.